

*Nottă*

*În spatele* *În*

# Gânduri despre Nae Ionescu

**Ediția a IV-a**

**Cu o postfață editorială de  
Răzvan Codrescu**

Lumina Credinței  
editura

București – 2018

## CUPRINS

<i>Notă la ediția a IV-a .....</i>	5
<b>Gânduri despre Nae Ionescu .....</b>	<b>7</b>
I .....	7
II.....	16
III .....	25
IV.....	32
V .....	44
VI.....	51
<b>Fragment dintr-o scrisoare.....</b>	<b>57</b>
<b>Singurătatea ultimă .....</b>	<b>61</b>
<b>Pascalia și problema durerii .....</b>	<b>67</b>
<b>O afinitate reciprocă.....</b>	<b>71</b>
<b>Revanșa Răsăritului .....</b>	<b>75</b>
„Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut” .....	81
Întâlnire în duh .....	85
Ghimpele Nae Ionescu .....	89
A murit Nae Ionescu otrăvit? .....	93
Teologul „nespecialist” .....	101
<b>Postfață editorială: <i>Ieșirea din legendă.</i></b>	
<b><i>Stadiul editării lui Nae Ionescu.....</i></b>	<b>115</b>

## Gânduri

### despre Nae Ionescu

#### I

La 16 iunie 1990 se vor împlini o sută de ani de la nașterea lui Nae Ionescu. A mai rămas până atunci un an. Știu că nu se va scrie nimic despre el. Prin 1985-86, când am reușit să-i pomenesc numele în câteva articole, nădăduiam că se va putea vorbi despre Nae Ionescu fie cu prilejul centenarului nașterii, fie cu acela al comemorării a 50 de ani de la moarte (15 martie 1990). Până la cele două date a mai rămas puțin timp. Presimțirea că numele lui Nae Ionescu încă nu va putea fi tipărit, că nu se va putea vorbi deschis despre el, în loc să mă descurajeze, mă îndeamnă să meditez asupra lui, pornind, firește, de la o experiență proprie. Paginile, câte vor ieși, le vor citi câțiva prieteni, oameni care se interesează de destinul și de opera lui Nae Ionescu fără să îi fi fost studenți sau contemporani. Ca și mine, ei l-au descoperit sau îl descoperă exclusiv prin mijlocirea textelor – atâtea câte s-au păstrat ori au fost editate îndată după moartea lui.

Îmi amintesc de dimineața în care cineva mi-a adus *Roză vânturilor*. Era în primăvara lui 1980. Am intrat în casă, cu cartea, pregătit să nu ies toată ziua, convins că

voi începe o lectură „senzațională”, și, trecând repede peste scurta prefață, am întors pagina primului capitol, intitulat *Cronica ortodoxă*.

Am citit un articol, două, trei... cu sentimentul că am în față niște note mai lungi pe care le-ar fi putut scrie orice gazetar cu oarecare pregătire teologică. Chestiuni destul de simple și locuri comune... Am citit până la sfârșitul secțiunii și am trecut la partea a doua a antologiei – *Cultura politică*. Articole de politică externă, apoi altele, în care se pomenea de Maniu, Mihalache, Brătianu... Decepția era atât de mare încât mă credeam victima unei farse. Pe seară l-am întâlnit pe omul care îmi adusese cartea și i-am spus: „Am citit vreo 80-90 de pagini, însă nu am găsit nimic grozav”. „Citește-le de o sută de ori, aşa cum le-am citit eu!”, mi-a strigat. Am crezut că am de-a face cu un nebun și nu am mai spus nimic. Nae Ionescu era o cumplită deziluzie. Seară, sau a doua zi, am reluat totuși lectura și un articol, *Muntenia care unifică*, mi s-a părut... interesant, deși îl simteam scris sec, uscat, sugerând un ton tranșant de om care pune la repezelă ordine în lucruri. Cartea nu mi se mai părea de aruncat; am continuat.

Mai eram, la 28 de ani, victimă scrisului „frumos”, a alăturării „fericite” de cuvinte și a expresiilor care se rețin. Acestei categorii îi aparțin, în genere, oamenii cărora nu le place Nae Ionescu, fără să fie mânați de vreo prejudecată. Scrisul său e abrupt sau drastic de firesc, de limpede și potrivnic oricărui „stil” și oricărei literaturizări. Nu are nicio contingență lirică de suprafață – fiindcă de fond are – și nu găsești în el o metaforă, după cum nu găsești nimic din „frumosul” convențional care

place scriitorilor începători, diletanților, calofililor și, în genere, tuturor acelora care, conștient sau nu, vânează cârlionțul, zulful lexical. E aici drama oamenilor care au un barochism congenital, care în viață de toate zilele – recrudescență bizantină? – adoră ritualul.

Dacă Nae Ionescu nu va fi citit în veac decât de un număr foarte restrâns de oameni, e pentru că românul, de obicei, are oroare de realitatea nudă și nu o poate primi decât învelită într-un anume ambalaj sau, mai bine spus, diluată. Cititorul mediu vrea să fie flatat sau răzbunat. Sunt trăsături pe care le-a surprins fără milă Caragiale, spirit la fel de realist ca și Nae Ionescu.

Pandant al aspectului stilistic este necruțarea cu care Nae Ionescu – iarăși, numai Caragiale a mai procedat așa – merge împotriva unei opinii curente care pare culmea bunului-simț fără să fie realitate. Iată, de pildă, cum întâmpină Nae Ionescu o carte care a făcut senzație pe vremuri, *Cu Stalin la Kremlin*, de Boris Bajanov, în articolul intitulat *Prejudecăți*: „Eu nu spun că Stalin nu o fi prost. Spun că asta nu interesează. De aproape opt ani, omul acesta dispune de destinele Rusiei. Notați: de opt ani, într-o vreme de răsturnări și prefaceri continue. În acești opt ani, lucrurile au început în Rusia să capete consistență. Se poate că această consistență să nu ducă înspire comunism, ci în altă parte. Dar ce e important pentru ruși? Să realizeze comunismul? – sau să găsească o formulă politic-economică de echilibru (oricare ar fi ea) în locul celei a țarismului, care, categoric, nu mai mergea?”<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Nae Ionescu, *Roză vânturilor* (1926-1933), București, 1937, p. 220.

Respect pentru români și românia  
Aceeași opinie publică se pare că respingea, în epocă, ideea tratativelor diplomatice cu Rusia. „Iar dacă e vorba de politică externă, mai ușor ne putem înțelege cu un regim actual care socotește Rusia drept o țară euroasiană decât cu un regim «civilizat», «occidental», care ar urma tradiția concepțiunii petrinice. // Impediment moral? Nu putem sta de vorbă cu oamenii cari au distrus, au jefuit și au omorât? Asta doar ca să râdem. Noi ne mai aducem, doară, aminte de o Europă care pentru motive analoge nu voia, acum 100-150 de ani, să stea de vorbă cu Franța! Si pe urmă, cine suntem noi să aruncăm această bulă de excomunicare, atunci când nici un alt stat european nu o mai face?”<sup>2</sup>.

Am dat aceste exemple nu pentru că pot deconcerta pe oricine auzit de un Nae Ionescu „reacționar” și un om de „dreapta” sau pentru că par paradoxale, ci pentru a deschide drum unei noi convingeri de-a mea referitoare la posteritatea lui Nae Ionescu. Acest filosof și gazetar pe care – lucru într-adevăr rar – trei regimuri politice diferite între ele – mai ales ultimele două – l-au pus cu strășnicie la index începând din 1938 și până azi rămâne sub obroc nu pentru că ar fi fost „antisemit” sau ar fi făcut „politică de dreapta”, ci trage consecințele realismului său.

Așa cum îi vexa pe contemporani un punct de vedere formulat în anii ’30, îi vexează și pe cei de astăzi. Attitudinea sa mărturisită mistică, o anumită culoare ideologică îmbrățișată nu sunt motivele capitale care fac ca, la 50 de ani după moarte, numele lui Nae Ionescu abia să

poată fi scris. „Naționalistul” Nae Ionescu trezește o instincțivă antipatie îndeobște acelor oameni care au sentimentul că I. L. Caragiale i-a zeflemisit pe români, respectiv acelora care se regăsesc în tipul de poezie patriotardă Crainic – Păunescu – Vasile Militaru. Înțial a existat o barieră ideologică, însă adevarata barieră este de o altă natură. Căci nu a fost Goga de „dreapta” și „antisemit”, și încă prim-ministru, spre deosebire de Nae Ionescu, care, de altfel, nu a deținut niciodată o demnitate publică și nici nu a fost înscris într-un partid?!... Si totuși Goga se află de un sfert de veac în manualele școlare!

Atunci când o anumită elită culturală și chiar unii intelectuali mijlocii vor ajunge la un anume grad de realism, vor descoperi că *au nevoie* de Nae Ionescu în felul în care o generație anterioară, acum la apus, avusea nevoie de Goga, Blaga, V. Voiculescu sau Ion Barbu. Cu deosebirea că Nae Ionescu nu va putea fi reînșalat în cultură de publicul larg. Aceasta nu se va „regăsi” încă multă vreme în el. E greu să înțelegi un om care trece peste împărțelile locului comun și mărturisește despre sine cu o francheză care frizează candoarea: „Mă întrebă: ce ești d-ta? Radical de dreapta sau de stânga? Am precizat mai sus: nu există o dreaptă și o stângă univoc definite. Dar chiar dacă ar exista: de unde vrei să știi eu? Si ce interes ar avea asta pentru discuția noastră? // Mă rog, balena e o ființă oarecare. Pentru naturalist, e necesar să știe dacă e mamifer sau pește. Dar pentru balenă? E indiferent. Căci treaba ei nu e să știe ce este ea, ci să-și îndeplinească funcțiunile ei firești” (s. aut.)<sup>3</sup>.

<sup>2</sup> Idem, p. 116.

<sup>3</sup> Idem, p. 341.

Intelectualii, scriitorii care au aproximativ cu 20 de ani mai mult decât mine, aşa cum nu uită să mărturiisească, i-au citit pe marii poeti interbelici pe sub bancă. Şi nu peste mult timp aceştia au fost retipăriţi. Eu, alii oameni de vîrstă mea, ca şi alţii mai tineri, facem aceeaşi lucru cu Nae Ionescu. Nu cred că e meritul nostru. Aş spune despre el ceea ce a spus Iorga despre Alexandru Ioan Cuza: Vremea l-a scos în cale, acest anonim care se numeşte Vremea.

\* \* \*

Relativ puțini dintre cei care l-au cunoscut sau audiat pe Nae Ionescu l-au evocat. Aceştia, oricât ar încerca să fie de „obiectivi”, de îndată ce vorbesc despre el, observă că se împart în două categorii distincte: unii care emană admirărie, atașament și iubire pentru magistrul sau prietenul lor (Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Octav Onicescu etc.), și ceilalți, cei care, oricât s-ar strădui să-l înțeleagă, aparțin parcă altui tip omenesc, altui gen de valorificare a existenței. Inaderența lor e structurală, fie că e vorba de Anton Dumitriu, Henri H. Stahl sau N. Carandino. Parcă în privința lui Nae Ionescu, calea de mijloc, sau „împărătească”, rămâne imposibilă.

Inaderenții, când nu-l socotesc impostor de-a dreptul, îl percep ca pe un fenomen straniu, inclasificabil și, oricât de sinceri ar încerca să fie cu ei însăși, persistă bănuiala că e la mijloc ceva tulbure sau necurat. Peremotoriu mi se pare acest pasaj din amintirile lui Henri H. Stahl: „M-am întrebat deseori în ce constă secretul marelui prestigiu pe care îl avea Nae Ionescu. (...) Simpla lui prezență era impresionantă. Întocmai ca și

fratele său, actorul Ghibericon, «Nae» avea un deosebit talent în folosirea glasului, a gestului, a mimicii, în special a privirii, astfel că reușea să puie în scenă un personaj deloc banal: cel al unui «gânditor» care, la catedră, nu recită o lecție de-a gata pregătită, ci se află în plină transă a muncii de gândire<sup>4</sup>.

Alt om, aparținând celeilalte categorii – în speță Mircea Eliade –, percepă astfel, cu afinitate și simpatie, pe un Nae Ionescu aflat în împrejurări identice: „N-am să uit niciodată prima lecție de Metafizică la care am asistat. Anunțase un curs despre «Faust și problema salvării». Amfiteatrul Titu Maiorescu era arhiplin și am găsit cu greu loc în fund, tocmai în ultima bancă. A intrat un bărbat brun, palid, cu tâmpalele descoperite, cu sprâncenele negre, stufoase, arcuite mefistofelic, și cu ochii mari de un albastru sumbru, neobișnuit de sclipitori; când își repezea pe neașteptate privirile dintr-un perete în altul, parcă ar fi fulgerat în amfiteatru. Era slab, descul de înalt, îmbrăcat sobru, dar cu o neglijentă eleganță; și avea cele mai frumoase și mai expresive mâini pe care le-am văzut vreodată, cu degete lungi, subțiri, nervoase. Când vorbea, mâinile îi modelau gândirea, subliniau nuanțele, anticipau dificultățile, semnele de întrebare. (...) Simțeai că ce spune Nae Ionescu nu se găsea în nici o carte. Era ceva nou, proaspăt gândit și organizat acolo, în față ta, pe catedră<sup>5</sup>.

Comparând cele două fragmente, înțelegi, pe de o parte, cât de greu este să te apropiei „obiectiv” de Nae

<sup>4</sup> Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri*, București, 1981, p. 215.

<sup>5</sup> Mircea Eliade, *Amintiri*, Madrid, 1966 (Ed. Destin), pp. 115-116.

Ionescu, iar pe de alta, îți vine în minte o afirmație a sa: noi punem într-o realitate ceea ce este în noi însine.

Exemplele din cele două categorii de percepere a lui Nae Ionescu ar putea continua, rămânând însă ireducibile. Adesea descoperi însă... *le cri du cœur*, precum la Henri H. Stahl: „După a lui părere, cine se născuse în Bărăgan nu putea înțelege pe Descartes, precum nici cine nu s-a născut acolo nu poate prinde «duhul» specific al românismului și mai ales al «ortodoxiei». Ceea ce pentru mine, care nu mă născusem în Bărăgan și fusesem botezat catolic, nu era prea ispititor”<sup>6</sup>. Aceasta îmi amintește de reacția unui scriitor pe care l-am convins să citească *Roza vânturilor*. A reținut cu precădere înverșunarea lui Nae Ionescu față de greco-catolici; scriitorul aparținând confesiunii respective. Pe de altă parte, și pentru a rămâne în același plan, în *Istoria sa*, G. Călinescu îl „toarnă” pe filosof naționaliștilor că a conferențiat și la... Căminul sionist<sup>7</sup>.

De Nae Ionescu nu se pot apropia în mod real și cu folos decât oameni cu plămadă și „weltanschauung” asemănătoare. Oameni care cred în Dumnezeu, în intuiție, în realitate, în istoria care se face singură mai mult decât într-o metodă, în infailibilitatea științei și care sunt lipsiți de suficiență protestantă privitoare la posibilitățile nelimitate ale persoanei și voinei lor. Structuri mai degrabă *răsăritene*. De aceea, dacă Nae Ionescu va putea fi citit vreodată dincolo de hotare, aceasta nu se va putea întâmpla decât într-o țară de mentalitate ortodoxă și în primul rând ca teolog.

<sup>6</sup> Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri*, p. 217.

<sup>7</sup> G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, ed. a II-a, București, 1982.

Ca și Pârvan, Nae Ionescu era suspectat de teatralitate. Poate că într-adevăr își regiza mai mult sau mai puțin aparițiile, însă până la mine nu au ajuns nici privirea, nici gesturile, nici inflexiunile sale vocale; n-a ajuns altceva decât *text*, fie că este vorba de stenogramele unor cursuri – atât de puține! –, de articole sau de câteva prefete –, și totuși acestea mi-au comunicat marea sa autenticitate, originalitatea, ba chiar ceva din „duhul” său. Aceia care credeau că Nae Ionescu este un simplu „fenomen” și că odată cu trecerea sa la cele vesnice fenomenul va înceta s-au înșelat tot atât de tare pe cât s-a înșelat E. Lovinescu în privința lui Caragiale.

Un om socotit incapabil să scrie trăiește tocmai prin texte sale: din pagini aparent disparate se încheagă o operă – unică în felul ei – nespus de proaspătă, de actuală, în vreme ce alte *opere*, concepute aprioric ca atare, în sens de „edificii” impozante, se părăginesc sub ochii noștri. Amestecul acela de *smerenie și neglijență* caracteristic felului în care Nae Ionescu punea o problemă sau medita asupra unei idei triumfă asupra încrâncenării edificatoare.

Era Nae Ionescu atât de nepăsător față de persoana sa pe cât pretindea? Mai bine spus: față de emanăriile sale intelectuale. Mai mult din admirătie decât din suspiciune, am coborât pe firul publicisticii sale mai jos de perioada sa de maturitate gazetărească (1926-1933), căreia Mircea Eliade i-a consacrat *Roza vânturilor*, antologie întocmită nu numai cu instinct și competență, dar și cu reală dragoste. Există însă, anterior, perioada lui Nae Ionescu de la *Ideea Europeană* (1919-1925). Atunci se încheagă personalitatea sa și profilul său spiritual, într-o

confluență de tinerețe și maturitate, în jurul vârstei de 30 de ani. Mai există și articolele timpurii publicate sub pseudonim<sup>8</sup> în *Noua Revistă Română*, între anii 1911 și 1913, care îl pot interesa pe eventualul monograf sau biograf. Ele au mai degrabă un rol de document.

## II

În anul 1919, Nae Ionescu se întorcea din Germania după o ședere de șase ani. Își susținuse teza de doctorat – care va fi publicată postum –, iar după începerea războiului fusese internat în lagăr. Acolo i se născuseră și cei doi copii. Dintr-un manuscris recent, semnat de Arşavir Acterian, unul dintre puținii contemporani ai lui Nae Ionescu care se mai află în viață și unul dintre admiratorii care nu și-au modificat atitudinea, desprind: „Se pare că în lagărul german spiritul ascuțit socratic al doctorandului român s-a exercitat intens în discuțiile

<sup>8</sup> Mihail Straje, *Dictionar de pseudonime...*, București, 1987, pp. 351-352. Autorul înregistrează numai câteva din pseudonimele folosite de Nae Ionescu; pe cele mai frecvente: Mihai Tonca, Niculae Ivașcu; dar și pe unele întrebuințate mai puțin (Skytes, Calicles). În *Introducere la Istoria logicei* (București, 1941), în afara de acestea, mai e indicat pseudonimul Nemo. De asemenea, am mai identificat, în *Ideea Europeană*, pseudonimele: Verax, Un universitar, Un prelat de dincoace, Un preot de țară...

Ivașcu era numele bunicului lui Nae Ionescu: „Nu am fost niciodată idealist în filosofie. Nu a fost neam de neamul meu; că doară bunicu-meu Stroe Ivașcu era țăran din Bărăganul Brăilei...” (Roza vânturilor, p. 339).

## Gânduri despre Nae Ionescu

pe care le suscita și alimenta, încât catolicii care se aflau acolo, apreciind cunoștințele filosofice, dar și teologice ale lui Nae Ionescu, l-au recomandat preoților catolici care vizitau lagărul, ca pe un bun cunoscător al literaturii eclesiastice. A fost solicitat atunci să facă referate asupra cărților de teologie catolică, în vederea aprobării (ori nu) a imprimatur-ului cerut de autorii acestor lucrări. // În ultimii ani de lagăr, Nae Ionescu – deși ortodox – a fost folosit de autoritățile Bisericii catolice pentru redactarea unor referate obiective, care prin rigoare și ascuțită judecată erau foarte apreciate pentru scopul amintit<sup>9</sup>.

Preocupările sale teologice, dar mai cu seamă atașamentul față de o ortodoxie „pură și dură” se constată și în articolele publicate în *Ideea Europeană* în anii ’20. Aici apare, în numărul din 4-11 aprilie 1920, prima formă a textului său de referință, *Juxta Crucem* (intitulat „Pascalia”). Fusese inițial o conferință susținută în cadrul Societății Române de Filosofie, în sala Fundației Carol I. Nae Ionescu vedea în creștinism o formă de legitimare, dar și de valorificare a suferinței, spre deosebire de „soluțiile” elină, respectiv indiană, care încercau în zadar să o evite sau să o nesocotească, durerea fiind inherentă condiției umane. Problema fusese dezbatută mai pe larg în lecția de deschidere intitulată *Funcțiunea epistemologică a iubirii* cu care Nae Ionescu își începu se activitatea universitară, ca asistent al profesorului C. Rădulescu-Motru. Textul prelegerii s-a păstrat – mai puțin sfârșitul – și a fost tipărit postum în revista *Isvoare*

<sup>9</sup> Arşavir Acterian, *Nae Ionescu*, mss. (12 p.).